

Το Συστημικό Συνθετικό Μοντέλο Καταξιοτικής Διερεύνησης ως ένα παράδειγμα Συστημικών Καταξιοτικών Πρακτικών στις Αφηγήσεις για την αξιοπρέπεια

Το άρθρο έχει γραφεί με τις πολύτιμες αντανακλάσεις των:

- **Αννα Κιαπόκα**, Κοινωνική Λειτουργός- Ψυχολόγος , Οικογενειακή θεραπεύτρια- Συστημική Ψυχοθεραπεύτρια- Στέλεχος Τμήματος Εκπαίδευσης & ΑΑΔ ΟΚΑΝΑ.
- **Αγγελική Κίτσιου**, Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αιγαίου- Μεταδιδακτορική ερευνήτρια στο Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, στο οποίο και διδάσκει το γνωστικό αντικείμενο «Πολιτιστική Επικοινωνία - Στέλεχος Τμήματος Έρευνας και Τμήματος Εκπαίδευσης ΟΚΑΝΑ.

«Κάτω και γύρω από τις ιστορίες υπάρχουν άλλες ιστορίες. Το πιο πρόσφατο γεγονός στην επικαιρότητα δεν είναι συχνά παρά ένα στολίδι, φτιαγμένο να αποκρύπτει την ύπαρξη μιας ισχυρής κοινωνικής μηχανής που παράγει ιστορίες διαμορφώνοντας την κουλτούρα μας. Τα αφηγήματα αυτά τα ονομάζουμε «κυρίαρχα» ή «ιδεολογικές δομές» ή «μιμίδια» ή «μεταφορές με τις οποίες ζούμε» ή «πλαίσια». Όπως και να τα περιγράψουμε όμως, δεν παύουν να αποτελούν υπέρμετρα ισχυρές δυνάμεις. Και η κυρίαρχη κουλτούρα συνήθως φροντίζει να ενισχύει τις ιστορίες που τη στηρίζουν – υποστηλώματα που συχνά αποτελούν τα κάγκελα στο κλουβί κάποιου άλλου. Πολύ συχνά πρόκειται για ιστορίες που οφείλουμε να είχαμε διαλύσει. Ή για ιστορίες που είναι ήδη κατακερματισμένες, που έχουν καταστρέψει κι έχουν καταστραφεί και επιβιώνουν πέραν της ημερομηνίας λήξης τους. Στέκονται πάνω σε ένα βουνό από ανεξέταστες υποθέσεις.

[...]

Μέρους του έργου μιας εξαιρετικής αφηγήτριας είναι να εξετάζει τις ιστορίες που υποβόσκουν των ιστοριών που της ζητείται ν' αφηγηθεί. Ίσως για να τις καταστήσει ορατές ή να απελευθερωθεί πλήρως από αυτές. Καταστρέψτε τις ιστορίες. Σε αυτό το είδος γραφής, η καταστροφή μπορεί να είναι μια εξίσου δημιουργική πράξη με τη δημιουργία».

Rebecca Solnit

1. Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια ως ψυχοθεραπευτές, έχουμε συχνά αναρωτηθεί για τις επιδράσεις που είχαν και που θα έχουν μελλοντικά, στις θεωρίες και τις καθημερινές πρακτικές μας, οι επιπτώσεις της μακροχρόνιας κρίσης.

Έχουμε επίσης αναρωτηθεί για την σημασία που θα έχει στο πεδίο των κοινωνικών σχέσεων και στις πρακτικές της ψυχοθεραπείας η αναγνώριση μορφών οικογένειας, όπως οι ομόφυλες που έως τώρα παρέμεναν «αόρατες» ή το αίτημα πολλών ανθρώπων να διεκδικήσουν ένα δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού και από- παθολογικοποίησης των επιλογών τους, αλλά και η «κλειστότητα» που έρχεται ως απάντηση σε αυτή την συνθήκη.

Μας έχει ακόμα προβληματίσει πως θα τροποποιηθούν οι πρακτικές μας καθώς αλλάζουν τα θεσμικά πλαίσια για την αναδοχή και την υιοθεσία, καθώς αυξάνονται τα διαζύγια και οι μεικτές οικογένειες όπως και το γεγονός ότι συναντάμε πολλά ζευγάρια που συνεχίζουν να συμβιώνουν κυρίως για οικονομικούς λόγους ή σε συνθήκες οικονομικής βίας, παρά την απουσία ουσιαστικής σχέσης.

Σε αυτό καινούργιο τοπίο μας τέλος απασχολούν έντονα τα εντροπικά φαινόμενα που εμφανίζονται με την αύξηση της ενδο-οικογενειακής και κοινωνικής βίας[4], τα φαινόμενα ομοφοβίας και κοινωνικού αποκλεισμού, τις γυναικοκτονίες, την αύξηση του trafficking [5], την μεγάλη αύξηση των αμβλώσεων σε ηλικίες κάτω των 16 ετών[6] και την έλλειψη ολοκληρωμένων πολιτικών πρόληψης για αυτά τα φαινόμενα.

Τα ερωτήματα συνδέονται ουσιαστικά με τη νοηματοδότηση του ρόλου μας ως επαγγελματιών ψυχικής υγείας μέσα στην περίοδο της κρίσης και την διερεύνηση του βαθμού στον οποίο καθιστάμεθα αθέλητα ή ηθελημένα όργανα κοινωνικού έλεγχου αναπαράγοντας κυρίαρχες κοινωνικές αφηγήσεις[7].

Εργαζόμενες-οι, στο δημόσιο τομέα και στο πεδίο της κοινότητας, ως οικογενειακοί θεραπευτές ή ως στελέχη πρόληψης, με οδηγό τη Συστημική οπτική και αξιοποιώντας διαφορετικές μεθοδολογίες *π.χ. συστημικές αφηγηματικές τεχνικές, διαλογική και πολυφωνική προσέγγιση, εικαστική ψυχοθεραπεία, υπαρξιακή ψυχολογία, διεργασία ομάδας, κ.α.*, θέτουμε επίσης ερωτήματα που αφορούν τις διεργασίες, μέσω των οποίων διάφορες πρακτικές στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων επηρεάζονται ισομορφικά, διαλογικά και αλληλεπιδραστικά από ευρύτερα κοινωνικά πλαίσια.

Σύμφωνα με την οπτική μας, ορισμένες βασικές ποιότητες στην περιοχή των δράσεων, βρίσκονται σε μια ουσιαστική

διαλογική αλληλεπίδραση με τα ευρύτερα πλαίσια.

Αυτές οι ποιότητες συνδέονται με την επικοινωνία, τη διακριτότητα των ορίων ανάμεσα στην ιδιωτικότητα και τον δημόσιο χώρο, την υλική κατανομή των αγαθών και του χώρου, την διαχείριση του χρόνου, τις διαπραγματεύσεις ανάμεσα στην ατομική και την συλλογική ταυτότητα, την ιεράρχηση των αναγκών, καθώς και την γλώσσα με την οποία κατασκευάζουν οι άνθρωποι τις πραγματικότητές τους.

Στην προσπάθεια ερμηνείας και κατανόησης, αναγνωρίζουμε ότι οι κατασκευές μας συνδέονται με ευρύτερα ζητήματα, όπως η ετερότητα, το φύλο, η σεξουαλικότητα, η θρησκευτική ταυτότητα, και επηρεάζουν, την αισθητική, την οπτική μας, τις καθημερινές δράσεις μας και τη γλώσσα με την οποία κατανοούμε, περιγράφουμε και κατασκευάζουμε τα κοινωνικά φαινόμενα.

Παράλληλα & αναγνωρίζουμε ότι ενδέχεται να έχουν επιπτώσεις στο πεδίο της διαλογικότητας και να ενισχύουν τους ομοιοστατικούς μηχανισμούς και την κλειστότητα των ορίων των συστημάτων υποδοχής, με αποτέλεσμα τον αποκλεισμό και την αορατότητα συγκεκριμένων πληθυσμών.

Σε αυτό το πλαίσιο μας απασχολεί πως στα χρόνια της κρίσης, οι εντροπικές τάσεις και οι κινήσεις παλινδρόμησης σε βίαια σχήματα συμπεριφορών, διεκδικούν χώρο ως καθετοποιημένες ή οριζόντιες πρακτικές κοινωνικών δράσεων που εισχωρούν στο κοινωνικό πεδίο και «οργανώνουν» τις κοινωνικές και διαπροσωπικές σχέσεις.

Ιδιαίτερα, μας απασχολεί, ότι τα φαινόμενα έμφυλης βίας και η ενδοοικογενειακή βία, εμφανίζονται με υψηλότερη ένταση και συχνότητα καθώς διανύουμε μια περίοδο αβεβαιότητας και βίαιων κοινωνικών μεταβάσεων-αλλαγών.

Αυτό σημαίνει ότι ορισμένες πρακτικές, όπως οι άνισες σχέσεις εξουσίας, μέσα στα οικογενειακά πλαίσια καθώς και ευρύτερα οι διαφορές ισχύος ανάλογα το φύλο, δεν αλλάζουν εύκολα, παρά τον εκσυγχρονισμό των θεσμικών πλαισίων ή την εμφάνιση εναλλακτικών κουλτούρων.

Όλα αυτά τα φαινόμενα επιδρούν στην προσπάθειά μας να δημιουργήσουμε ένα πλαίσιο φροντίδας και συμπερίληψης της διαφορετικότητας στα πεδία που εργαζόμαστε, κάτι που δεν είναι πάντα αυτονόητο.

Οι προβληματισμοί που διαπιστώνονται σε αυτό το άρθρο, στηρίζονται σε ερευνητικά δεδομένα, και τις διαπιστώσεις από την κλινική εμπειρία στην πρόληψη, την θεραπεία και την βιωματική εκπαίδευση επαγγελματιών από τον χώρο της ψυχικής υγείας.

Η μακροχρόνια εμπειρία, π.χ. με ανθρώπους και οικογένειες με ζητήματα εξάρτησης, καταδεικνύει ότι πολλές οικογένειες αντιμετωπίζουν πολλαπλά προβλήματα. Έτσι έχουμε διαπιστώσει ότι οι γονείς καλούνται συχνά να διαχειριστούν θέματα σχετικά με την δική τους ψυχική υγεία καθώς η απώλεια αίσθησης ελέγχου, η έλλειψη κοινωνικών δικτύων φροντίδας[8], τα ανεπαρκή πλαίσια κοινωνικής μέριμνας ή επιπρόσθετα η ανεργία και τα προβλήματα επιβίωσης συνδέονται και επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα διάφορα ψυχολογικά ζητήματα.

Μέσα σε αυτή τη συνθήκη, παρατηρήθηκε ότι οι άνθρωποι, βρίσκονται συχνά αποσυνδεδεμένοι από τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους και δεν είναι εύκολο να βρουν αποθέματα δύναμης και ανθεκτικότητας.

Παρατηρήθηκε, επίσης, ότι στον εσωτερικό διάλογο, οι φωνές που συνδέονται με την επιθυμία για αλλαγή ή την πίστη στην δυνατότητα ελέγχου της καθημερινότητάς τους καθίστανται εξαιρετικά αδύναμες σε σχέση με τις φωνές που προσκαλούν σε περιορισμούς (Hermans H., & Hermans-Konopka A., 2016).

Σε αυτή τη βάση είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι αντιστοίχως και οι επαγγελματίες που φροντίζουν αυτούς τους πληθυσμούς έχουν έρθει αντιμέτωποι-ες με σημαντικές θεσμικές, αλλά και κοινωνικές αλλαγές που έχουν προκύψει από την οικονομική, κοινωνική και αξιακή κρίση ενώ παράλληλα προσκαλούνται να ανταποκριθούν σε πολύπλοκες ανάγκες του επαγγελματικού τους ρόλου.

Οι ανάγκες αυτές συνδέονται με δυσκολίες στα πεδία δράσης, με τα *φαινόμενα κούρασης, ματαίωσης ή burn out* και με τις οργανωσιακές συνθήκες που διέπουν τους φορείς που εργάζονται.

Σε αυτό δυσμενές πλαίσιο έγινε μια προσπάθεια να επαναπροσδιορίσουμε τα ζητήματα που απασχολούν τους ανθρώπους που βρίσκονται σε κρίση, και να διαφοροποιήσουμε την προσέγγιση με την οποία δουλεύουμε, από τα κλασικά ιατρικοποιημένα μοντέλα ταξινόμησης,[9] όπως π.χ. το *bulling*.

Ως θεραπευτές, σύμβουλοι και κοινωνικοί επιστήμονες που εμπνεόμαστε από την Αισθητική Στάση που προτείνει η Καταξιοτική προσπαθούμε να τροποποιήσουμε το βλέμμα και τη γλώσσα με την οποία εργαζόμαστε, και να διαφοροποιηθούμε από ένα πλαίσιο αφήγησης για τις ζωές των ανθρώπων που τονίζει «το πρόβλημα» και την ψυχοπαθολογία, αλλά όχι τις επιθυμίες ή τις ανάγκες τους.

Έτσι οι δράσεις μας, κινούνται στην κατεύθυνση να στηρίξουμε τους ανθρώπους, ώστε να βρουν ξανά εκείνες τις φωνές που θα τους δώσουν το δικαίωμα να ονειρευτούν και να σχεδιάσουν λύσεις μέσα από την σύνδεση με τις δυνάμεις και τα αποθέματα τους.

Σε αυτή την προσπάθεια δεν ξεχνούμε τις δυσμενείς αλλαγές στο ευρύτερο πλαίσιο που τροποποιούν προς το χειρότερο τις βασικές αρχές, στις οποίες στηρίχτηκαν τα Ευρωπαϊκά Κράτη μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όπως π.χ. τις συστηματικές προσπάθειες θεσμικών παρεμβάσεων για την προάσπιση της οικογενειακής υγείας και την υλοποίηση πολιτικών που προστάτευαν τη γονεϊκή λειτουργία, τις νομοθετικές αλλαγές για τις άδειες κήσης και τοκετού, την ανάπτυξη και επέκταση των νηπιαγωγείων, την δημιουργία πολυδάπανων Μονάδων Οικογενειακής Θεραπείας κ.α.

Η αμφισβήτηση και υποβάθμιση του προνοιακού μοντέλου και των δυνατοτήτων δημοκρατικής συμμετοχικότητας καθώς και η επικράτηση ενός καταναλωτικού μοντέλου και ενός αναλώσιμου μοντέλου ανθρώπου και η ενίσχυση των κοινωνικών ανισοτήτων, εκτιμούμε πως ενισχύει την απώλεια της αίσθησης της αξίας που έχουν οι άνθρωποι για τον εαυτό τους.

Μέσα από την καθημερινή επαφή με ανθρώπους σε κίνδυνο σε διάφορους χώρους (ΟΚΑΝΑ, Κέντρα Πρόληψης, σχολεία, Κέντρα Ψυχικής Υγείας, Δομές Παιδικής Προστασίας κ.τ.λ), διαπιστώσαμε ότι άτομα, κοινωνικές ομάδες και ευρύτερα συστήματα οδηγήθηκαν, μέσα στην κρίση, σε μια αφήγηση που χαρακτηρίζεται από μια αίσθηση ατομικής ή συλλογικής ήττας.

Αυτό συνακόλουθα δεν επιτρέπει στους ανθρώπους να αφεθούν σε μια συλλογική Φαντασιακή διαδικασία, όπου μπορούν να *«εστιάσουν σε εφευρετικές-εποικοδομητικές λειτουργίες της φαντασίας και μέσω αυτών να κατασκευάσουν την πραγματικότητα επινοώντας αντικείμενα, παραστάσεις, τρόπους σκέψης και θεσμούς που δεν αναπαράγουν τα προϋπάρχοντα περιοριστικά σχήματα»* (Καστοριάδης, 1997:245-300).

Σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο, ξεκινήσαμε στον ΟΚΑΝΑ την εκπαίδευση στελεχών που εργάζονται σε Κέντρα Πρόληψης, σε δομές αντιμετώπισης ή θεραπείας των εξαρτήσεων, καθώς και σε άλλες κοινοτικές δομές (*π.χ. δομές για πρόσφυγες ή δομές Παιδικής Προστασίας*).

Ένας κεντρικός άξονας των εκπαιδευτικών δράσεων ήταν η **Καταξιοτική Συστημική Διερεύνηση (Κ.Σ.Δ.)**, (Γκότσης Η., 2017), η οποία σταδιακά συνδέθηκε και εμπλουτίστηκε και με άλλες Συστημικές και Πολυφωνικές Προσεγγίσεις. Το μοντέλο που προέκυψε μέσα από αυτή τη συνάντηση ονομάστηκε **Συστημικό Συνθετικό Μοντέλο Καταξιοτικής Διερεύνησης**, (Σ.Σ.Μ.Κ.Δ.). (Γκότσης Η., 2018)

2. Καταξιοτική Συστημική Διερεύνηση (Κ.Σ.Δ.) και το μοντέλο 4D

Η Κ.Σ.Δ. ανήκει στην ευρύτερη οικογένεια των Συστημικών Πρακτικών και επικεντρώνεται στην διερεύνηση των αποθεμάτων, των αναγκών, των επιθυμιών και των οραματισμών που έχουν τα άτομα, οι ομάδες ή τα ευρύτερα συστήματα.

Χαρακτηρίζεται ως μια πρακτική θεωρία που έχει ως στόχο τον μετασχηματισμό και την εστίαση στις δυνάμεις των ανθρώπων και των συστημάτων, έτσι ώστε να παράξουν δράσεις που θα διευκολύνουν τη μετάβαση προς μια επιθυμητή συνθήκη.

Η Κ.Σ.Δ. έχει γίνει ευρέως γνωστή, μέσω της πολυσύνθετης εφαρμογής της σε οργανισμούς και κοινότητες, και βασίζεται στην αξιοποίηση του μοντέλου 4D, το οποίο αποτυπώνει, όπως γίνεται αντιληπτό από την επιστημονική μας ομάδα, αυτή τη διαδικασία μετάβασης προς την πραγμάτωση της εκάστοτε επιθυμητής συνθήκης. Η μετάβαση αυτή, σε τέσσερα στάδια, περιλαμβάνει: **α)** την ανακάλυψη των ικανοτήτων (**Discovery**), **β)** τη σύνδεση με τις ανάγκες, τις επιθυμίες και τα όνειρα για το μέλλον (**Dreaming**), **γ)** τον σχεδιασμό δράσεων που θα οδηγήσουν στην πραγματοποίηση των επιθυμιών (**Design**), καθώς και **δ)** τα βήματα για την υλοποίηση αυτού του σχεδιασμού (**Delivery**).

3. Το Σ.Σ.Μ.Κ.Δ και η μεθοδολογία εφαρμογής του

Για την κατανόηση των ισομορφικών φαινομένων και των δομικών συζεύξεων που προσκαλούν σε ομοιόσταση επαγγελματίες και φροντιζόμενους/ες, και υπό την επίδραση των θεωρητικών συστημικών ιδεών, αξιοποιήθηκε ένα βασικό μεθοδολογικό σχήμα της Κ.Σ.Δ., αυτό των **Περιοχών Οργάνωσης της Ανθρώπινης Εμπειρίας**. Το σχήμα αυτό δημιουργήθηκε από τον P. Lang και τον V. Cronen, επηρεασμένο από τον νομπελίστα βιολόγο H. Maturana, και αποτυπώνεται ως ακολούθως:

Σχήμα 2 : Οι περιοχές οργάνωσης της ανθρώπινης εμπειρίας

Βάσει του παραπάνω σχήματος, διαπιστώνεται ότι η κρίση αφορά άλλοτε στην περιοχή της Δράσης, άλλοτε στην ερμηνεία και άλλοτε στην Αισθητική.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι οι επιδράσεις των προβλημάτων και τα ερωτήματα που διατυπώνονται διαπερνούν και τις τρεις περιοχές, αλλά εντοπίζονται ενδεχομένως μεγαλύτερες εστιάσεις, σε μια ή περισσότερες από αυτές, ανάλογα με την περίπτωση.

Σε αυτό το Τοπίο, το Σ.Σ.Μ.Κ.Δ. δίνει τη δυνατότητα για τη δημιουργία πεδίων σύνδεσης και ασφάλειας, τα οποία αποτελούν την απαραίτητη προϋπόθεση για την πρόσκληση και την ανάδυση των διαλόγων και των συνομιλιών ανάμεσα σε μας και τους ανθρώπους με τους οποίους εργαζόμαστε.

Με άξονα το Σ.Σ.Μ.Κ.Δ, προτείνουμε την δημιουργία ενός Διαλογικού Τοπίου, στο οποίο να αναδεικνύονται ως κεντρικές οι συνομιλίες, οι διάλογοι, οι αφηγήσεις και οι ιστορίες που επαναφέρουν στο προσκήνιο τη σημασία της αξιοπρέπειας και της δυνατότητας αλλαγής σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Η πρόσκληση που έγινε περιλάμβανε ως άξονα εργασίας την επαναφορά, στο δημόσιο χώρο διάφορων αφηγήσεων που ενισχύουν ατομικές και συλλογικές εμπειρίες αξιοπρέπειας, ενώ παράλληλα προσκαλούν σε μια εστίαση στην ενδυνάμωση και την φροντίδα.

3.1 Οι αφηγήσεις και οι ρωγμές για την αξιοπρέπεια

Στο πλαίσιο αυτό, οι ιδέες του Μ. Μπαχτίν για τη δυνατότητα αναγέννησης του νοήματος μέσα από τον διάλογο, οι θέσεις των Lang & McAdam σχετικά με την Αισθητική και την Ηθική Στάση στην ψυχοθεραπεία, αλλά και οι ιδέες του Hermans σχετικά με τον διαλογικό εαυτό έχουν υπάρξει καθοριστικές.

Η νοηματοδότηση είναι σημαντική καθώς συνδέει παράλληλα, το άτομο με την ομάδα και την κοινότητα, το παρελθόν με το παρόν και το μέλλον. Έτσι οι συνδέσεις διερευνούνται καθώς οι άνθρωποι ανασυνθέτοντας τις ιστορίες τους, «φωτίζουν» νέες οπτικές και δημιουργούν «ρωγμές» σε μια κυρίαρχη αφήγηση που ενισχύει ταυτότητες που συνδέονται με την αποτυχία ή την ήττα.

Αξιοποιώντας την έννοια της «ρωγμής», ανοίχτηκε ένα πεδίο διαλόγου για τα αποθέματα, εστιάζοντας σε αφηγήσεις, που προσκαλούν στην ενίσχυση ή την ανάκληση αποθεμάτων, τα οποία να μπορούν καταστούν αξιοποιήσιμα στην παρούσα εμπειρία μας.

Την ίδια στιγμή, διευκολύνεται η επανασύνδεση με την επιθυμία και το Φαντασιακό, διαδικασίες, οι οποίες παρεμποδίζονται όταν τα συστήματα συνδέονται με τη ματαίωση.

Σε αυτό το πλαίσιο το Σ.Σ.Μ.Κ.Δ. επικεντρώνεται σε ορισμένους ουσιαστικούς στόχους: την ανάδειξη του συνόλου των ιστοριών που αφορούν σε μια βιωμένη εμπειρία, σε αντίστιξη με την κυρίαρχη αφήγηση, (*π.χ. οι ανείπωτες, οι ανήκουστες, οι περιθωριοποιημένες κ.α.*), την έμφαση στη γλώσσα και στους κόσμους που δημιουργεί, καθώς και την ενδυνάμωση της προσωπικής και συλλογικής μνήμης.

Παράλληλα, εστιάζουμε στην ανάδειξη της συλλογικής ταυτότητας, στην ενίσχυση κοινοτικών πρακτικών που βασίζονται στη συμπερίληψη και την αποδοχή της διαφορετικότητας, και τελικά στην επανανοηματοδότηση, καθώς οι άνθρωποι ανακατασκευάζουν μέσω των αφηγήσεων και το διάλογο με τους/τις άλλους/-ες τις βιωμένες εμπειρίες τους και την διαγενεακή τους ιστορία.

Οι αφηγήσεις προσκαλούν όχι μόνο στην επανασύνδεση και την ενίσχυση των κατασκευών για την αξιοπρέπεια αλλά αποτελούν βάση για τον αυτοσεβασμό μέσα από την επικοινωνία και την συνάντηση μας με τους/τις άλλους-ες.

Η έννοια του σεβασμού είναι σημαντική, καθώς εκτιμούμε ότι, είτε αυτή αφορά εμάς είτε τους/τις άλλους/-ες, ενισχύει τις αυτοποιητικές τάσεις των συστημάτων προς μια κατεύθυνση σπειροειδούς ανέλιξης, η οποία μπορεί να λειτουργήσει αντιρροπιστικά στην παραίτηση, την επιθετικότητα και την αυτοκαταστροφή.

Η έννοια της αυτοποίησης είναι εδώ καθοριστική. Τα ανθρώπινα συστήματα είναι έμβια και αναζητούν τρόπους να επιβιώσουν και να εξελιχθούν. Έτσι ο αυτοσεβασμός και η διεκδίκηση του σεβασμού από το εξωτερικό περιβάλλον αφορούν σε μια συνεχιζόμενη προσπάθεια οριοθέτησης απέναντι σε καθετί που απειλεί να αμφισβητήσει ή να ακυρώσει την ύπαρξή μας.

Ο προσανατολισμός και η πρόσκληση σε αφηγήσεις για τον σεβασμό, την αξιοπρέπεια, την αλληλεγγύη και την αναγνώριση των δυνατοτήτων αλλαγής, είναι κομβικός. Κάθε κατασκευή αυτοσεβασμού και σχεσιακού σεβασμού επιτυγχάνεται, σε έναν διαρκή διάλογο, ο οποίος προσκαλεί σε δράσεις μετασχηματισμού του εαυτού και του

πλαίσιου, προσδίδοντας μια ευρύτερη διάσταση, πέραν της θεραπευτικής, στις πρακτικές μας.

Έτσι αν και η ατομική και συλλογική αξιοπρέπεια κατασκευάζονται και βιώνονται υποκειμενικά, το νόημα τους παράγεται πάντα σε ένα συγκεκριμένο ατομικό ή συλλογικό πλαίσιο, ανάλογα με την κυρίαρχη κουλτούρα, ταυτόχρονα με μια διαλεκτική συνθήκη σύγκρουσης τόσο στο υλικό όσο και στο ιδεολογικό πεδίο.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η ατομική και συλλογική ευθύνη για την προάσπιση της αξιοπρέπειας έχει πάντοτε δυο απευθύνσεις: μια εσωτερική και μια εξωτερική. Παραφράζοντας τον Μικρό Πρίγκιπα θα μπορούσαμε να πούμε πως: *Είμαι εξίσου υπεύθυνος για τον εαυτό μου όσο και για το τριαντάφυλλό μου*, κάτι που σημαίνει ότι ο σεβασμός προς τον άλλο και ο αυτοσεβασμός αποτελούν μια αδιάσπαστη ενότητα.

Ως συνέπεια η αξιοπρέπεια δεν αποτελεί μια στατική ή δεδομένη συνθήκη, αλλά είναι μια δυναμική διαδικασία που τροφοδοτείται από εμπειρίες φροντίδας, συνδέεται με εσωτερικές και διαπροσωπικές διεργασίες, παράγονται νέες ερμηνείες σχετικά με το νόημα της, οι οποίες διαρκώς εξελίσσονται. Συνιστά έτσι, καθώς οι άνθρωποι με τους οποίους δουλεύουμε την αναζητούν στις προσωπικές τους ιστορίες, μια έννοια ανοιχτή σε πολλαπλές νοηματοδοτήσεις και στη διαμόρφωση νέων ερωτημάτων, ανάλογα τα ευρύτερα πλαίσια.

Ένα ενδεικτικό παράδειγμα που μπορεί να παρατηρηθεί σε ατομοκεντρικά πολιτιστικά πλαίσια, είναι ότι η αξιοπρέπεια συνδέεται με πράξεις ατομικής εξέλιξης, ενώ σε πιο κοινοτικά προσανατολισμένα πλαίσια προτάσσονται ως εμπειρίες αξιοπρέπειας, συμπεριφορές που συνδέονται με πράξεις προσφοράς ή γενναιοδωρίας, που ενισχύουν την συλλογικότητα.

Σε κάθε περίπτωση η αξιοπρέπεια συνδέεται με μια αξιακή ταυτότητα. Η ταυτότητα αυτή μπορεί να είναι αυτό-αναφορική, αλλά κατασκευάζεται πάντα διαλογικά και είναι σημαντικό κάθε φορά να διερευνούμε πώς κατασκευάζεται η αξιοπρέπεια στις διάφορες φωνές και αφηγήσεις, ποιους/ποιες περιλαμβάνει, ποιες συνθήκες χρειάζεται για να συγκροτηθεί.

Μέσα από αυτή τη διαλογική οπτική, δεν αρκεί μόνο το άτομο να σέβεται τον εαυτό του, να εκτιμά τις ικανότητές του και τα αξιακά του αποθέματα.

Εξίσου σημαντικό είναι η αίσθηση αυτή να επικυρωθεί σε μια συνθήκη εξωτερικής μαρτυρίας. Η αξία της εξωτερικής μαρτυρίας, διευκολύνει τη μετάβαση από το ιδιωτικό στο δημόσιο και από το ατομικό στο συλλογικό και στηρίζεται στη δημιουργία «συλλογικών εγγράφων», τα οποία συγκατασκευάζονται και συγκροτούνται μέσω των αφηγήσεων ατομικών ιστοριών στο δημόσιο χώρο. Αυτή η οπτική συναντά τις ιδέες της Stela Ting Toomey, για τη σημασία που έχει για το «κοινωνικό πρόσωπο» (*social face*), να «επικυρώσει», μέσα σε μια συνθήκη κοινωνικής αναγνώρισης, την αίσθηση της εσωτερικής αξίας που το «εσωτερικό πρόσωπο» αποδίδει στην ιδιότητά του.

Την ίδια στιγμή αναγνωρίζουμε ότι οι άνθρωποι ενδέχεται να αποδίδουν στις ιδιότητες τους μειωμένη αξία και να δυσκολεύονται να συνδεθούν με πλευρές του εαυτού που να περιλαμβάνουν την αξιοπρέπεια, ιδιαίτερα όσοι-ες ζουν στο κοινωνικό περιθώριο ή σε συνθήκες βίας.

Ωστόσο στο Σ.Σ.Μ.Κ.Δ. δίνουμε έμφαση στην ανάδειξη ρωγμών, μετατοπίσεων και αλλαγών σε προσωπικό και συλλογικό επίπεδο. Η θέση μας είναι ότι οι άνθρωποι, μέσα σε συνθήκες κρίσης, μπορούν να συγκροτήσουν αφηγήσεις φροντίδας, ευθύνης, αλλαγής και αξιοπρέπειας, με στόχο τον προσανατολισμό σε πιο ικανοποιητικές συνθήκες που ικανοποιούν τις ανάγκες τους.

Η εμπειρία μας υποδεικνύει ότι δεν υπάρχουν γραμμικές συνδέσεις στις αφηγήσεις και τις ζωές των ανθρώπων. Οι άνθρωποι μπορούν να κατασκευάσουν νέες εκδοχές της ιστορίας τους και έχουν δικαίωμα να σχεδιάσουν και να ονειρευτούν μια έξοδο από όσα τους καθηλώνουν, διεκδικώντας χώρους σεβασμού και αξιοπρέπειας.

Αυτή η διεκδίκηση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την συμπερίληψη και την αμφισβήτηση του στίγματος, της

ετικετοποίησης, της θυματοποίησης.

Ταυτόχρονα περιλαμβάνει την αίσθηση και την επικύρωση της αξιοπρέπειας σε κάθε πτυχή της ανθρώπινης εμπειρίας.

Η δυνατότητα επαναδιαπραγμάτευσης του τρόπου με τον οποίο κατασκευάζεται ατομικά και συλλογικά η ταυτότητα του/της καθένα/καθεμίας συντελεί, κατά τη γνώμη μας, στην ποιοτικότερη προσέγγιση της έννοιας της ψυχικής υγείας. Σε αυτή την περίπτωση η έννοια της ψυχικής υγείας αποκτά μια ευρύτερη διάσταση, η οποία δεν εγκλωβίζεται στην αναπαραγωγή του δίπολου «κανονικότητα-διαφορετικότητα», αλλά είναι ταυτόσημη με την έννοια της αξιοπρέπειας. Η αξιοπρέπεια, σε αυτό το πλαίσιο, δημιουργεί το κοινωνικό αίτημα για σεβασμό, φροντίδα, ασφάλεια, έλλειψη βίας.

Ταυτόχρονα όσοι/ες ασχολούμαστε με την «φροντίδα» ευάλωτων ή περιθωριοποιημένων, από τον κυρίαρχο λόγο, πληθυσμών είναι σημαντικό να μετακινηθούμε σε ένα Ηθικό και Αισθητικό πλαίσιο που θα θέτει σε προτεραιότητα την συζήτηση για θέματα που συνδέονται με την εξουσία που ενυπάρχει αναπόφευκτα στον θεραπευτικό λόγο. Η ιδέα της Rebecca Solnit που επιλέξαμε να τεθεί ως προμετωπίδα στο κείμενο αποτυπώνει την ανάγκη αποδόμησης των κυρίαρχων λόγων.

Σε αυτό το πλαίσιο η μετακίνηση σε μια θέση ανοικτότητας προς την διαφορετικότητα εκτιμούμε πως εμπλουτίζει τις συναισθηματικές και ηθικές μας δεξιότητες και μας καθιστά περισσότερο ευαίσθητους στο να ακούσουμε και να δημιουργήσουμε τον απαραίτητο χώρο για την φωνή αυτών των πληθυσμών.

Συγγραφέας: Γκότσης Ηλίας, Κοινωνιολόγος Συστημικός Ψυχοθεραπευτής- Οικογενειακός Θεραπευτής (πρώην Επιστημονικά Υπεύθυνος από το 2002 έως το 2015 στην Μονάδα Απεξάρτησης Έφηβων και Νέων Χρηστών Ψυχοδραστικών ουσιών ΑΤΡΑΠΟΣ-ΟΚΑΝΑ

[1] <https://mythoplasieskiafigiseis.wordpress.com/tag/rebecca-solnit/>

[2] Μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα περίπτωση αποτελούν οι άνθρωποι που επιλέγουν να ζήσουν και να δημιουργούν οικογένειες σε συνθήκες πολυσυντροφικότητας. Δες λεπτομέρειες στο inred.gr καθώς και στο polyamorygr.wordpress.com

[3] Πηγή

[4] Πηγή

[5] Πηγή

[6] Πηγή

[7] Ένα ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η συνέχιση της παθολογικοποίησης της ομοφυλοφιλίας από ορισμένους θεραπευτές ή η μεταφορά πατριαρχικών αντιλήψεων στην προσπάθεια να εργαστούμε με εναλλακτικές μορφές οικογενειών

[8] Στο σημείο είναι ανάγκη να σημειωθεί ότι χρησιμοποιούμε την έννοια αυτή από επιλογή, αν και γνωρίζουν ότι η έννοια της φροντίδας παραπέμπει συχνά σε άνισες σχέσεις εξουσίας και σε πολιτικές φιλανθρωπίας στις οποίες προωθείται το δίπολο «ισχυρός-αδύνατος». Η Συνθετική Καταξιοτική Συστημική Διερεύνηση δίνει στην έννοια της φροντίδας, του ονείρου και της αξιοπρέπειας ένα περιεχόμενο, το οποίο τονίζει την ανάληψη ατομικής και συλλογικής ευθύνης, μέσα σε πλαίσιο σχέσεων ισοτιμίας και τη σημασία του τρόπου με τον οποίο η γλώσσα κατασκευάζει την καθημερινότητα.

[9] Πηγή

Βιβλιογραφία

1. Bakhtin, M. (2000). *Ζητήματα Ποιητικής Στο Ντοστογιέφσκι*. Α. Ιωαννίδου (Μτφ.). Αθήνα: Πλέθρον
2. Bakhtin, M. (2014). *Δοκίμια Ποιητικής*. (Μτφ. Γ.Πινακούλας). Ηράκλειο. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
3. Γκότσης, Η. (2017): *Το Συστημικό Συνθετικό Μοντέλο Καταξιοτικής Διερεύνησης και οι εφαρμογές στο πεδίο γης εκπαίδευσης με επαγγελματίες φροντιστές*. Τμήμα Εκπαίδευσης ΟΚΑΝΑ, Εκπαιδευτικές σημειώσεις 2017. Υπό δημοσίευση
4. Γκότσης, Η. (2017): *Η εμπειρία της εκπαίδευσης με τον Peter Lang και οι εφαρμογές και οι μεταφορές της Καταξιοτικής Συστημικής Διερεύνησης στον Οργανισμό Κατά των Ναρκωτικών*. ΜΕΤΑΛΟΓΟΣ, 30
5. Cooperrider D., Whitney D.(2005). *A positive revolution Revolution in Change: Appreciative Inquiry*.
https://www.researchgate.net/publication/237404587_A_Positive_Revolution_in_Change_Appreciative_Inquiry
6. Cronen, V., & Pearce, W. B. (1982). *The Coordinated Management of Meaning: A theory of communication*. In F. E. X. Dance (Ed.), *Human communication theory*, 61-89. New York: Harper & Row. Cooperrider, D. L. (1986). *Appreciative Inquiry: Toward a Methodology for Understanding and Enhancing Organizational Innovation*. Unpublished Doctoral Dissertation, Case Western Reserve University, Cleveland, Ohio.
7. Cooperrider, D.L., & Whitney, D. *A Positive Revolution in Change: Appreciative Inquiry*. Taos, NM: Corporation for Positive Change, 1999
8. Cooperrider, M., McQuaid, M. (2012). *How Appreciative Inquiry and Sustainable Designing can Bring Out the Best, Human Systems*. Retrieved from http://www.taosinstitute.net/Websites/taos/files/Content/5692926/Cooperrider-I_Design_Summit_Large_Scale_Systemic_Planning_and_Design.pdf
9. Hermans J.M.H., & Hermans-Konopka A. (2016). *Η Θεωρία του Διαλογικού Εαυτού* (μτφρ. Γ. Γκαντώνα). Αθήνα: Εκδόσεις Παρισιάνου 2016
10. Καστοριάδης, Κ. (1985). *Η φανταστική θέσμιση της κοινωνίας. Αυτονομία και ζένοση*. Αθήνα: Ράππα, σελ. 150-169.
11. Κατάκη, Χ. (1992). *Τα Στάδια της Ψυχοθεραπείας: Διαδοχικές αναθεωρήσεις ως διεργασία αυτοοργάνωσης*. Ψυχολογικά Θέματα, 5:1, 61-77.
12. Lang, P., & McAdam, E. (2017). *Το αφηγείσθαι: Μελλοντικά όνειρα στο ζην του παρόντος*. Σημειώσεις για ένα τιμητικό θέμα. ΜΕΤΑΛΟΓΟΣ, 30
13. Lang, P., & McAdam, E. (2017). *Ιστορίες, προοπτικές και θέσεις. Τροφοδοτώντας και ενισχύοντας τους ανέμους της δημιουργικής φαντασίας στις συζητήσεις*. ΜΕΤΑΛΟΓΟΣ, 30
14. Lang, P., & McAdam, E. (2017). *Πρώτες συναντήσεις. Κάνοντας συνδέσεις, ανοίγματα προς τον καλύτερο τρόπο διεξαγωγής της Οικογενειακής Συμβουλευτικής και της Συμβουλευτικής Δικτύων*. ΜΕΤΑΛΟΓΟΣ, 30
15. Lang, P., Little M., & Cronen, V. (2011). *The Systemic Professional: Domains of Action and the Question of Neutrality*. *Human Systems*, 22:18-34.
16. Littlejohn S.W, Foss. K.A. 2012. *Θεωρίες της ανθρώπινης επικοινωνίας*. Επιστημονική επιμέλεια. Αντώνης Γαρδικιώτης Αθήνα: Εκδ. Πεδίο

Ενδεικτικές διαδικτυακές πηγές για πληροφορίες σχετικά με την Α.Ι

<https://appreciativeinquiry.case.edu/>

<https://appreciativeinquiry.case.edu/uploads/AI-New%20Thinking%20at%20Work.pdf>

<https://design.umn.edu/about/intranet/documents/AppreciativeInquiry-Asking%20Powerful%20Questions.pdf>

<http://www.centerforappreciativeinquiry.net/more-on-ai/principles-of-appreciative-inquiry/>

<http://positivechange.org/how-we-work/appreciative-inquiry-ai/>

<http://www.imaginechicago.org/inquiry.html>